

מסמכי החזון- התמודדות עם משבר פנימי

מרי תותרי

הייתי שותפה בדיונים שנערכו לקראת גיבוש מסמך "החזון העתידי לערבים הפלסטינים בישראל". אומנם לא הייתי בין מחברי ניירות העמדה שהוצגו במסמך אך השתתפתי במפגשים ובדיונים לאורך כל תקופת העבודה. הייתי גם אחת מן החותמות על "הצהרת חיפה", ועל כן אתייחס יותר לשני מסמכים אלה ואנסה לענות על 5 שאלות:

- 1- מה הביא לגיבוש ופרסום ארבעת המסמכים: "החזון העתידי לערבים הפלסטינים בישראל", "הצהרת חיפה"¹, "החוקה הדמוקרטית" של עמותת עדאלה ו"מסמך עשר הנקודות" של מרכז מוסאווה?
- 2- מהן הנקודות המשותפות ומהן ההצעות המוצגות בחזון העתידי ובהצהרת חיפה, בכל הנוגע למעגל הפנים-פלסטיני בישראל?
- 3- האם ההצעות הללו מקובלות על כל הזרמים הפוליטיים? ואם לא, מי מתנגד להן?
- 4- באיזו מידה שותף הציבור הערבי הרחב להצעות אלה?
- 5- האם המסמכים האלה יביאו לשינוי מהותי בזירה הפנים פלסטינית?

אשר לשאלה הראשונה: מה הביא לגיבוש ולפרסום ארבעת המסמכים?

יש הטוענים שגיבוש ארבעת המסמכים בא בתגובה למספר אירועים שהתרחשו בשנים האחרונות: הסכמי אוסלו שחידדו את השוליות הכפולה של המיעוט הערבי בחברה הישראלית ובחברה הפלסטינית לאורך השנים;² אירועי אוקטובר 2000 והשבר שנוצר בין יהודים וערבים אזרחיים מדינה,³ ניסוח "אמנת כינרת"; הניסיון לנסח "חוקה בהסכמה" ע"י המכון הישראלי לדמוקרטיה; והניסיון ליצירת חוקה לישראל ע"י ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת אשר משמרת את נחיתות מעמדו של המיעוט הערבי במדינה ומחזקת את הפאן היהודי והציוני בה.⁴ במהלך השנים היו כמה ניסיונות לגיבוש אמנות בין יהודים וערבים במדינה ולהסדרת מעמדו של המיעוט הערבי בישראל. רובן היו ביוזמה יהודית ובשיתוף אנשי אקדמיה ערבים.⁵ מה שמייחד את ארבעת המסמכים החדשים הוא שזאת הייתה הפעם הראשונה שערבים הם אלה שיזמו את ניסוחן, ללא השתתפות ושיתוף יהודים (אם כי הייתה שותפות יהודית בישיבות ההתייעצות של "הצהרת חיפה" ו"החוקה הדמוקרטית" של עדאלה). הערבים שיקפו בניסוח המסמכים הללו את הקונסנזוס שהתגבש בשנים האחרונות, שלא ניתן עוד לדחות את הדיון על מכלול הנושאים הכואבים לחברה הערבית עד פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ואת החלטתם להגדיר את עצמם בנפרד מחלקיו האחרים של העם הפלסטיני וליות שחקנים אקטיביים במשחק הפוליטי

¹ ניסוח "הצהרת חיפה" החל ב-2002, לפני שלושת מסמכי החזון האחרים למרות שהתפרסמה אחר יום (סוף מאי 2007).

² אלחאג', מ' (2000). "זהות ואוריינטציה בקרב הערבים בישראל: מצב של פריפריה כפולה". בתוך גביון ר' ודי' הקר (עורכים) **השסע היהודי-ערבי בישראל: מקראה** (עמ' 33-13). ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

³ אוסצקי-לזר, ש' וגאנס, א' (2001). "אינתיפאדת אל אקצה" בקרב האזרחים הפלסטינים בישראל: סיבות ותוצאות. גבעת חביבה: המכון לחקר השלום. אוסצקי-לזר, ש' וגאנס, א' (2001). **שנה לאירועי אוקטובר- מה השתנה?** גבעת חביבה: המכון לחקר השלום.

⁴ סמוחה, ס' (2007). **מסמכי החזון הערביים: איום אסטרטגי או בסיס לדיאלוג?** דף עמדה (סיון תשס"ז) בית ברל: מרכז לחינוך ולמחקר.

⁵ כמו הניסיון של אלוף הראבן בשנות ה-70 במכון ון ליר בירושלים, הניסיון של המכון לחקר השלום בגבעת חביבה לגבש אופציות להסדרת היחסים בין יהודים וערבים בשנות ה-90 ועוד ניסיונות אחרים.

הישראלי. בהקדמה למסמך החזון העתידי כתב שאוקי ח' טיב יו"ר ועדת המעקב העליונה ויו"ר הוועד הארצי לראשי הרשויות המקומיות הערביות בישראל כי: "... הערבים הפלסטינים בישראל החליטו לגבש זהות עצמית הכוללת את כל תחומי הקיום שלהם". "פרופ' רוחאנה מנכ"ל מכון המחקר מדא אל-כרמל שהוציא את "הצהרת חיפה", לעומת זאת, ציין שמסמכים אלה הם ניסיון למצוא "המכנה המשותף הנמוך ביותר" בין הפלסטינים על מכלול הנושאים הנוגעים להם. יש הטוענים שיוזמות אלה מעידות על בשלות אידיאולוגית, על העצמה וביטחון עצמי. לדעתי, בנוסף למה שהוזכר לעיל היו המסמכים תגובה לצורך דחוף לטפל במשבר הפנימי בו שרויה החברה הערבית מזה שנים רבות. בשנים האחרונות חלה הדרדרות במצב הפנים חברתי שהלכה והחריפה. המשבר התבטא בהתפוררות הסולידאריות החברתית, בהיעדר זהות לאומית אחידה,⁶ עלייה בקנאות העדתית, השבטית, המשפחתית והחמולתיות שמתפרצת מדי פעם לאלימות פיזית,⁷ היעדר סובלנות באופן כללי, שחיתות בשלטון המקומי ומנהל לא תקין ברשויות המקומיות, משבר מנהיגות, היעדר ארגונים אזרחיים האמורים לספק שירותים לאוכלוסייה, חזרה לדת וחזוקת הערכים והנורמות השמרניות, ירידה משמעותית ברמת החינוך בבתי הספר ובאוניברסיטאות,⁸ עלייה במקרי האלימות בבתי הספר ובחברה בכלל⁹ המשך קיום התופעה הברברית של רצח נשים על מה שנקרא בציניות נוראה "חילול כבוד המשפחה", הדרת נשים מהספירה הכלכלית והפוליטית ואפלייתן,¹⁰ הדרה ופגיעה בזכויותיהם של הזקנים, הילדים ובעלי צרכים מיוחדים. במהלך השנים התפתחה החברה הערבית לחברה סבילה ואדישה לטובת הכלל. אומנם חלק גדול מן התופעות שמניתי קיימות גם בחברה היהודית, אבל קיומן בחברה הערבית מחלישות אותה עוד יותר כקבוצת מיעוט. במקום שיתפתחו נורמות וערכים שיחזקו את החברה הערבית במאבקה נגד מדיניות האפליה של המדינה וישפרו את מעמדה, תופעות אלה מכרסמות בתוכה ומשתיקות אותה.

אומנם רוב המסמכים התרכזו בשאלת אופי המדינה ומעמד הערבים בתוכה ופתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, אבל חלק לא מבוטל מהם הוקדש לביקורת עצמית על המבנה החברתי המסורתי למחצה, על ההנהגה הפוליטית ועל התופעות השליליות בחברה הערבית, שהוזכרו לעיל.

השאלה השנייה: מהן הנקודות המשותפות ומהן ההצעות מופיעות בשני המסמכים (החזון העתידי והצהרת חיפה) בכל מה שקשור למעגל הפנים-פלסטיני בישראל?

היו שטענו שבעוד שהמסמכים התייחסו לשורש בעיית נחיתות מעמדו של המיעוט הערבי במדינה בצורה אמיצה, הם לא התייחסו באותה דרך לנושאים הפנים חברתיים. הצגת הנושאים הפנים חברתיים, הייתה כללית ושטחית ונשארה ברמה ההצהרתית.¹¹ שני המסמכים לא הציגו פרויקט

⁶ במחקר שנעשה ב-2003 53.1% מהמרואיינים הגדירו את עצמם כערבים, ערבים ישראלים, ערבים בישראל או ישראלים, 5.5% הגדירו את עצמם כפלסטינים או ערבים פלסטינים ו-41.4% הגדירו את עצמם כפלסטינים ישראלים, פלסטינים בישראל או ערבי פלסטיני בישראל.

⁷ ההתנגשויות שאירעו על בסיס עדתי בכפר טורעאן, נצרת, כפר ראמה ומע'אר.
⁸ תוצאות מבחני המיצ"ב המחרידות שהתפרסמו בדצמבר 2007 ממחישות את המצב העגום במערכת החינוך הערבית, בשנת הלימודים תשס"ו הגיע אחוז התלמידיים הזכאים לתעודות בגרות ל-58.7% לעומת 35.7% בקרב התלמידים הערבים (יש הטוענים שהמצב יותר גרוע, משרד החינוך מוציא את הבדווים בנגב מהסטטיסטיקה על מערכת החינוך הערבי), 60% מהסטודנטים הערבים בטכניון נשורים בשנה השנייה ללימודיהם.

⁹ חלקם של הערבים בתאונות הקטלניות בדרכים 47% בעוד שאחוזם באוכלוסייה הוא 15.2%
¹⁰ רק 18.7% מהנשים הערביות משתתפות בשוק העבודה (חלקן במשרה חלקית בלבד), רק אישה ערביה אחת מכהנת כחברת כנסת מטעם מפלגה ציונית ולא ערבית ושלוש נשים מכהנות כחברות מועצה בשלטון המקומי.

¹¹ עאוודה, ו' "החזון והנרטיב שלנו" תחילת התחייה. www.aljabha.org/q/index.asp?f=3367718307. עודה, נ' "הצהרת חיפה- עוד מסמך שמצטרף לארכיון". 31k - www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=97310

כוללני ומפורט להתמודד עם המשבר החברתי העמוק של החברה הערבית (קידום מעמד הנשים, טיפול בשסע העדתי, הדתי והחמולתי ונושאים אחרים).

מנסחי "הצהרת חיפה" ו"החזון העתידי" מציינים שאומנם ממש לות ישראל ניצלו וחיזקו חלק גדול מתופעות אלה (מגמת הפירוד והמתחים העדתיים), אבל הם טוענים שיש לשאת באחריות כחברה, כיחידים וכמוסדות פעילים לנוכח הבעיות החברתיות. מסמך "החזון העתידי" מטיל חלק גדול מהאחריות על המבנה החברתי הפטריארכאלי השמרני. לפיו המפגלות והתנועות הפוליטיות הערביות אינן שונות בהתייחסותן לסוגיית האישה מתנועות השחרור בעולם השלישי ש דחקו את הדיון בבעיות חברתיות ותרבויות למועד מאוחר יותר. שני המסמכים מציינים גישה ליבראלית וקוראות לפעול לשינוי מן היסוד את היחס המפלה כלפי נשים ולטפל בבעיית הקנאות העדתי ות החמולתיות.

בשני המסמכים מופיעות הצהרות מרחיקות לכת בדבר קידום מעמד הנשים הערביות בישראל. הייתה הסכמה בשני המסמכים שיש לאכוף את החוק נגד אלימות במשפחה, ובמיוחד למגר תופעות כמו רצח על "חילול כבוד המשפחה"¹², להגן על זכויותיהן של קבוצות חברתיות הסובלות מאפליה, לנהל מאבק נגד הפיצולים העדתיים והחמולתיים וכן, כי יש לנהל מאבק נגד השחיתות ברשויות המקומיות.

על פי מאמר שפורסם בעיתון "מעריב"¹³, כותבי "הצהרת חיפה" מחקו פסקה שדיברה על הצורך לעקור מהשורש אפליה נגד בעלי נטיות מיניות שונות, זאת, כדי לא לעורר את חמתם של החוגים האסלאמיים והשמרניים בחברה הערבית.

השאלה השלישית: האם ההצעות שהובאו במסמכים מקובלות על כל הזרמים הפוליטיים, ואם לאו - מי מתנגד?

יש לציין שכל מסמך שפורסם התקבל בביקורת גורפת מצד כל המפלגות הערביות ואישי ציבור. חלקן תקף¹⁴ וביטל את חשיבות המסמכים, חלקן זלזל בהם¹⁵ והיו כמה קולות שצינו שמסמכים אלה דומים בתוכם למצע מפלגותיהן. חברי המפלגה הקומוניסטית הישראלית תקפו את המסמכים, על אף שחלק מחברי חד"ש היו מעורבים בניסוחם. לטענתם, המאבק בישראל הוא בעיקרו מאבק מעמדי למרות שיש לו היבטים לאומיים. הם גם התנגדו להתארגנות החד-לאומית של האליטה האקדמית תרבותית הערבית. גם חברי מפלגת בל"ד תקפו את המסמכים, למרות קריאתה להתארגנות עצמית בישראל.¹⁶ שתי המפלגות טענו שאין צורך במסמכים אלה, כנראה מפני שהם נתפסו כאיום או עקיפה על סמכויותיהן. יש לציין שחלק מהדרישות שהועלו בשני המסמכים אינם מנוגדים למצען של שתי המפלגות (חד"ש ובל"ד) במיוחד בכל הנוגע לקידום נשים והקמת חברה שוויונית ומתקדמת. התנגדותן של שתי המפלגות למסמכים היו על הנושאים האחרים (הלא חברתיים).

¹² מדי שנה נרצחות שמונה נשים על רקעמה שמכונה "חילול כבוד המשפחה".

¹³ ענבר, א'. החזון: חברה ערבית בלי הומואים וסמים. מעריב 17.2.2007.

www.ngr.co.il/Scripts/artPrint/artPrint.

¹⁴ עלוש, א'. "הצהרת חיפה ואחיותיה- קריאה לישראל לזיחה שלא מקובלת על החברה הישראלית".

www.freearabvoice.org/arabi/maqalat/watheket7ayfawa2akhwateha.htm - 32k

¹⁵ עודה, נ'. "מה שמצחיק ראשי הרשויות הערביות צדים דגים בים המלח".

www.amin.org/look/amin/article.tpl?ldLanguage=17&ldPublication=7&NrArticle=39001

¹⁶ יש לציין שהיוזמים המקוריים לכתיבת "הצהרת חיפה" היו מזוהים בעיקר עם בל"ד, אך מאוחר יותר הצטרפו יותר גם חברי חד"ש ואישים שאינם מזוהים מפלגתית. מנסחי ההצהרה כללו כ- 50 אקדמאים, פעילים פוליטיים והוגי דעות, מוסלמים, נוצרים ודרוזים.

למרות שכל הזרמים הפוליטיים הוזמנו לקחת חלק בניסוח מסמך "החזון העתידי" ביוזמת הוועד הארצי לראשי הרשויות, הרי שניציגי התנועה האסלאמית פרשו כבר בדיונים הראשונים. לאחר פרסום ארבעת המסמכים הצהירה התנועה האסלאמית שיש בכוונתה לנסח חזון משלה התואם לערכים החברתיים שלה (הערכים האסלאמיים). הם מסכימים עם רוב הדברים שנכתבו במסמכים ומברכים על ההצעה ות האלה, אבל מסתייגים מעמדת המסמכים בכל הנוגע לנושאים החברתיים שכוללים התייחסות לאישה ולמשפחה. הם טענו שארבעת המסמכים לא מחייבים אותם (בנושאים החברתיים) כתנועה ואינם מחייבים את מחצית החברה הערבית, כיוון שהם נכתבו על ידי ה"לא מאמינים", ולא על ידי "הצד האסלאמי". בכך הם צודקים: ארבעת המסמכים מציגים את הקול הלאומי החילוני. בנוסף לכך, "הצהרת חיפה" משתמשת בשיח של זכויות אדם.

ח"כ זכור הצהיר שאין לתנועה האסלאמית כוונה לכפות ערכים אסלאמיים על איש, אבל מצד שני טען שאין מנוס אלא לכבד את הערכים האסלאמיים, כמו הפסקת התמיכה בהומואים ובלסביות, התנגדות נחרצת לסמים, הנהגת לבוש צנוע לנשים והפסקת נישואים אזרחיים שלא דרך הממסד הדתי והאסלאמי. הוא טען שמה שמקובל על אישה קומוניסטית או אחרת לא מקובל עליהם ועל הנשים המוסלמיות (מעריב 17.5.2007).

בתגובה להצהרותיו של ח"כ זכור התפרסם מאמר שמזמין את התנועה האסלאמית לנסח מסמך משלה התואם את ערכיה כדי לקיים דיון בין הזרמים במטרה להגיע לקונסנזוס על העניינים המרכזיים, אבל מזהיר אותה מדליגיטימציה של מסמכים שאינם עומדים באותה קנה מידה עם ערכיה.¹⁷ המאמר מכיר בזכותה של התנועה לנסח מסמך משלה אבל שולל את הכפייה הדתית שהיא מאמצת.

דיון זה (בין הזרם החילוני והזרם הדתי בחברה הערבית) דומה לדיון שמתנהל מאז ומתמיד בין המפלגות הדתיות והחילוניות והיהודיות. הדרך היחידה לצאת מדיון מייגע זה והמלכוד של הכפייה הדתית מצד המפלגות הדתיות הוא הפרדת דת ומדינה. חילונים ערבים ויהודים חייבים להתאחד ולדרוש מהמדינה להכריז על הפרדת דת ומדינה והפיכת הדת לעניין אישי בלבד. יש לאוסר על מפלגות פוליטיות להשתמש בדת במצען הפוליטי.

השאלה הרביעית: באיזו מידה שותף הציבור הערבי הרחב לרעיונות אלה?

סקרי דעת הקהל שנערכו בקרב הציבור הערבי עולה, כי יש קונסנזוס על העקרונות הבסיסיים שמשותפים בארבעת המסמכים: קבלה של זכויות קבוצתיות למיעוט הערבי, זכות וטו על החלטות הנוגעות למיעוט הערבי ואוטונומיה בנושאי חינוך ותרבות.

טרם נעשה מחקר הבודק את מידת הסכמת הציבור הערבי הרחב לדרישות שהועלו במסמכים בעניין הפנים פלסטיני, אך אני סבורה, שעל חלק מן הנושאים אין הסכמה רחבה. יש הסכמה למגר את תופעת האלימות שהולכת וגוברת בחברה, יש לשפר את מערכת החינוך הערבית וכמובן שיש לטפל בבעיית השחיתות, אך לא נראה לי שישנה הסכמה רחבה על אופי החברה שהמסמכים קוראים להקמתה. "הצהרת חיפה" קוראת להקמת חברה המבוססת על סולידאריות בין כל פרטיה, שתכבד את חירות הפרט ואת זכותו לשונות ולייחוד ותתבסס על עקרונות השוויון. "החזון העתידי" קורא להעלאת מעמד האישה דרך מאמץ להשוותה לגבר בכל התחומים ובמיוחד

¹⁷ חליחל, ע'. "חפשו את המין" 69k - madny.blogspot.com/2007/05/blog-post_25.html

בתחום ההגשמה העצמית . לא נראה שהתנועה ה אסלאמית שותפה להשקפה זו , עבורה הערכים האסלאמיים עומדים בראש הסולם הערכים שלהם .

בהקשר זה אני רוצה לנסות להסביר את הפופולאריות האדירה שקיבלה הסדרה הטלביזיונית הסורית "באב אל- חארה" (שער השכונה) ששודרה בתקופת הרמדאן ב- 2007 בערוץ MBC. הסדרה מספרת על החיים בסורי ה בשנות ה- 20 וה-30 של המאה ה- 20 תחת המנדט הצרפתי . הערבים בישראל, כמו עמיתיהם במדינות השכנות , נרתמו בהמוניהם למכשירי הטלוויזיה בזמן שידור הסדרה.¹⁸ הפופולאריות שלה ב קרב החברה הערבית חצתה דורות , יישובים ודתות (מוסלמים, נוצרים, דרוזים וגם יהודים שמוצאם ממדינות ערב). בעיני, הפופולאריות שלה מעידה על משבר שפוקד את החברה הערבית . תחושת התסכול הכללית בתקופה של שינוי ערכים חברתיים, הכאוס ואובדן הדרך או המצפן מביאים להתרפקות נוסטלגית . אנשים רוצים לחזור למודל חברתי מוגדר וברור שיש בו סולידאריות חברתית גבוהה , שואפים לחזור למערכת הערכים שהכירו פעם, שנראית להם, על דרך האידיאליזציה הנוסטלגית כדרך חיים נכונה יותר.¹⁹ הבעיה היא, שהמבנה החברתי שהיה קיים בשנות ה- 30 כלל אמנם היבטים חיוביים (הכנסת אורחים , יחסי כבוד בתוך המשפחה ועוד), אך בצידם גם היבטים שליליים . היה זה מבנה פטריארכאלי נוקשה שה דיר את הנשים מהספרה הציבורית וכלא אותן בתוך כותלי הבית . העובדה שרוב האנשים לא ראו במצבן העלוב של הנשים בסדרה ובמציאות משהו מרכזי – מעורר חשש ופחד.²⁰

השאלה החמישית: האם מסמכים אלה יביאו לשינוי מהותי בזירה המקומית ?

אינני חושבת שמסמכים אלה יביאו לשינוי וי מהותי ביחס המדינה כלפי המיעוט הערבי , בינתיים הם הביאו לחיזוק התפישה שאין לתת לערבים שוויון ושיש להדק את מנגנון הפיקוח עליהם ולהגביל את פעילותם . המסמכים הביאו דווקא להקצנה ימינה של הציבור היהודי , להמשך אפליית הערבים , לניסיונות לקיבוע האופי היהודי של המד ינה בחוקה כתובה . הציבור היהודי אינו בשל עדיין להידברות אמיתית , השמאל והימין כאחד אינם מוכנים לשינוי מהותי בתפיסת עיקר הסכסוך הישראלי-פלסטיני ולשינוי מדיניות האפליה רבת השנים כלפי המיעוט הערבי . המסמכים גם לא יביאו לשינוי מהותי בכל מה שקשור לזירה המקומית מן הסיבות הבאות :

א. חילוקי הדעות בחברה הערבית בחלק מהנושאים שהובאו הם כה עמוקים שאין אפשרות לגשר עליהם . למשל, התנגדות התנועה האסלאמית לחלק מתכני ם של מסמכי החזון, ובמיוחד בכל הקשור למעמד הנשים ויחס של קבוצות בעלי צרכים מיוחדים .

ב. היעדר תמיכה של הממסד הפוליטי ביש ראל. כשצינתי קודם לכן שהחברה הערבית והחברה היהודית סובלות מחלק גדול של תופעות שליליות דומות , יש לציין את ההבדל המשמעותי ביניהן .

¹⁸ שטרן, י. המסורת הערבית חוזרת- בסדרה טלוויזיה" www.haaretz.co.il/hasite/spages/910532.html - 149k

¹⁹ "היא עוסקת במסורת הערבית, בכבוד המשפחה, במלה של ההורים מול ילדיהם, בחיים בשכונות. היינו מאוד רוצים לחיות ככה, אבל היום אתה כבר לא מכיר את השכן שגר ממול . היום כשאבא אומר לי ללכת להביא לו משהו, אני אומר לו שהוא ילך, לא כמו פעם", ציין אחד המרואיינים לכתבה "המסורת הערבית חוזרת- בסדרת טלוויזיה"

²⁰ "אז ככה, מה שיפה בסדרה זה הפולקלור. היא מתארת אורח חיים שהיה פעם . כנראה שלכולנו נמאס מהמודרניזציה? ומהגלובליזציה? ואולי אנחנו מתגעגעים ל"איאם זמאן"? לפחות אצלי זה ככה . החיים של זמנים קודמים, חיי רוגע, בלי מכוניות ובלי סלולארי, ובלי מחשבים ובלי כל הטכנולוגיה הארורה הזו . חיים פשוטים. והגברים של זמנים קודמים, המילה של גבר בזמנו הייתה שווה משהו, היום גם אם יישבע באלוהים ונביאיו לא תאמין לו עד שלא יחתום על הסכם + צילום תעודת זהות +חותמת+טביעת אצבע. הכבוד שרוחשים אחד לשני, הכבוד שנותנים, והעזרה, התמיכה, עמידה לצד כל נזקק.. ירחם איאם זמאן. את כל זה הייתי מאמצת לחיי היום" ציינה טוקבקית אחת על הסדרה. www.tapoz.co.il

לחברה היהודית יש אמצעים לשינוי המצב אם היא מחליטה לטפל בשורש תופעות אלה . יש לה מנגנונים פורמאליים ובראשם הממסד המדינתי והמשאבי ם לעשות זאת, בעוד שלחברה הערבית, מעצם מצבה המשפטי במדינה , שאינה מכירה בה כקולקטיב בעל זכויות קיבוציות , אין כל ממסד רשמי בעל סמכות חוקית או כלים ואמצעים כדי לשנות את מצבה . למשל, גם אם אישי ציבור ערביים מציגים תכנית עבודה לשיפור מערכת החינוך הערבית , הרי שבלי הירתמות הממסד המדינתי למשימה , שתכלול הקצאת משאבים , שינוי רשמי והצהרתי במטרות החינוך ובתכניו , שינוי מהותי במדיניות המינויים של מנהלי בתי הספר והמפקחים - לא ניתן יהיה להגיע לשינוי משמעותי. לכל היותר אפשר יהיה לעשות שינויים קוסמטיים .

ג. החברה הערבית בישראל אינה חייה בחלל ריק , אלא מושפעת מתהליכים שקורים סביבה . ועל כן אני מעלה את השאלה לגבי הדרישה לגבש זהות לאומית פלסטינית שהוצגה במסמכים : האם הדבר אפשרי לאור הפילוג העמוק שמתרחש בחברה הפלסטינית בין הזרמים הפוליטיים ?

ד. סיבה נוספת היא מידת נכונות המפלגות לפעול לשינוי המצב , האם אותן מפלגות ותנועות פוליטיות שהיו שותפות לחיזוק הפילוג שהתרחש בחברה מסוגלות לקחת על עצמן את האחריות לפעול לאיחוד הכוחות ? האם המפלגות שלקחו חלק בשימור המבנה הפטריארכאלי י של החברה והדרת הנשים מהעשייה הפוליטית ישנו את עמדתם החברתית ? האם ניתן ללחוץ על המפלגות לכיוון הבטחת ייצוג יחסי ראוי לנשים?²¹

ה. ולסיכום – סיבה נוספת לחוסר ההשפעה של המסמכים היא מורכבות הבעיות שהוצגו בשני המסמכים. מדובר במכלול רב של בעיות מתחומים שונים , שהטיפול בהן דורש כוחות מתואמים ומשאבים עצומים .

עם זאת , למרות כל מה שצויי ן לעיל , אין לזלזל בתרומת המסמכים בהצגת מכלול הבעיות הפנימיות וגם החיצוניות שחור על גבי לבן במסמכים כתובים . כלומר, אם טעיתי וכל החסמים שמניתי לעיל לא יהיו כל כך חזקים כפי שאני חושבת , אזי מסמכים אלה ישמשו פלטפורמה מצוינת לגיבוש תהליכי שינוי אמיתיים בחברה הער בית בישראל.

²¹ יש לציין שוועידת בל"ד החליטה לשריין לנשים המקום ה-3 ברשימתה ובכך הופכת בל"ד למפלגה הערבית הראשונה ששריינת מקום לנשים (הארץ, 23.6.2007)